

УДК 94(477)(930)«1919»

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2023-21-4>

Солдатенко В.Ф.

<https://orcid.org/0000-0003-2435-1123>

СТОРІНКА ІСТОРИЧНОГО ДОСВІДУ МИРНИХ ПЕРЕГОВОРІВ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ДИПЛОМАТИЧНА МІСІЯ УНР ДО МОСКВИ НА ПОЧАТКУ 1919 Р.

У статті ставиться завдання привернути увагу до однієї з мало досліджуваних сторінок вітчизняного дипломатичного досвіду – спроб Української Народної Республіки досягти миру у відносинах з Російською Соціалістичною Федеративною Радянською Республікою, загасити полум'я Громадянської війни на початку 1919 р. Доводиться констатувати, що в наявній історіографії з різних причин історія здійснення спеціальної дипломатичної місії УНР до Москви у січні – лютому 1919 р. не аналізувалася достатньо предметно і всебічно, хоча фактичний матеріал дає доволі значні можливості для конкретних висновків щодо можливостей використання уроків минулої практики для успішного здійснення завдань нинішнього надзвичайно відповідального етапу історичного поступу. Проблема видається тим значущою, що з неминучістю породжує уможядні паралелі між нинішнім днем і подіями більш як сторічної давнини.

Ключові слова: Дипломатична місія, переговори, суверенітет, нейтралітет, Громадянська війна, повстанство, інтервенція, наступальний і оборонний союз.

Постановка проблеми. Прагнучи припинити криваве безумство, жахливі жертви, спустошливі руйнування, Україна нині пропонує програму (формулу) миру, реалізація якої покликана покласти край війні, розпочатої Росією проти нашої країни в лютому 2022 р. В пошуках перспективних варіантів досягнення мети доцільно пам'ятати і про повчальний досвід минулого, враховувати його уроки, орієнтуватися на кращі зразки дипломатичної майстерності, бути готовими до використання контрагентами звичних для них стереотипів поведінки, намагатися не повторити допущених свого часу прорахунків, упущень, помилок. В згаданому сенсі видається небезкорисним звернутися до одного з важливих епізодів Громадянської війни, який спонукає до вельми важливих спостережень і міркувань, однак на сьогодні не відноситься до пріоритетних об'єктів наукового аналізу – московських переговорів початку 1919 р. між Українською Народною Республікою і Російською Федеративною Радянською Республікою

Виклад основного матеріалу. Численні війни, якими переповнена світова історія, породили мудру сентенцію: будь-яка війна рано чи пізно все-одно закінчується миром. Однак, настільки ж правомірним, істинним може бути й твердження, що далеко не всі щирі прагнення миру, спроби його досягнення вінчали завершення війни.

Прикладів тому чимало і в історії українсько-російських протистоянь, антагоністичних збройних зіткнень. Кілька прикметних прецедентів сталося, зокрема, в революційну добу 1917–1920 рр.

Так, у листопаді 1917 р. – січні 1918 р. намагання залагодити миром конфлікт, що виник у відносинах між Радою народних комісарів РСФРР і Центральною Радою УНР, не мали успіху, переросли у військову фазу. Не змогли привести до позитивного результату й мирні переговори між Українською Державою і Російською Федерацією влітку – восени 1918 р. в Києві. Бажання зняти напругу й досягти мирного компромісу виникло і на початку 1919 р., коли в результаті переможного антигетьманського повстання було відроджено Українську Народну Республіку.

Ініціатором пошуку шляхів встановлення належних, справедливих сусідських відносин виявився, передусім, колишній перший очільник національного уряду України, тоді голова Директорії, видатний письменник В. Винниченко. Болісно переживши поразку першого етапу Української революції, ретельно аналізуючи вектори революційних тенденцій і процесів, вловлюючи коливання суспільних настроїв, одним зі своїх найважливіших завдань він вважав відвернення війни між росіянами і українцями. За великим рахунком, він узагалі дотримувався пацифістських поглядів, засуджував насильство як спосіб розв'язання політичних проблем, щиро жалкував з приводу людських жертв. Прем'єр-міністром уряду і міністром закордонних справ відновленої УНР став близький за світоглядними орієнтаціями та ще й ревний прихильник християнської моралі В. Чеховський. Це не могло не позначитися на поведінці українського проводу на одному з поворотних етапів національно-демократичної революції.

Предметному, сутнісному відтворенню непростой сторінки історії сприяє те, що збереглися й опубліковані практично всі найважливіші документи, в яких зафіксовано процес підготовки і здійснення акції [1]. Щоправда, вочевидь, через недогляд, у виданні лише позначені примітки до об'єктивно потрібних роз'яснень і зауважень, а сам зміст необхідного наукового супроводу виявився відсутнім. Зустрічається й певний обсяг важливої інформації на мемуарному рівні, зокрема, в працях В. Винниченка, який неможливо підтвердити, хоча без останнього не все видається абсолютно достовірним, безсумнівно доведеним.

Природно, важлива подія з латентними потенційними можливостями доленосного значення привертала увагу не лише особистостей, безпосередньо до неї причетних – В. Винниченка, М. Шаповала, І. Мазепи, П. Христюка, М. Рафеса, Ю. Мазуренка (вони ж – перші історики Української революції), а й пізніших дослідників [2, с. 39-52; 3, с. 3-28; 4; 5, с. 330-357]. Спроби вивчення, відтворення непересічного політико-дипломатичного сюжету здійснював і автор пропонованої студії [6; 7; 8; 9; 10].

Однак, у світлі сучасних трагічних військових перепитів деякі моменти досвіду більш як 100-річної давнини сприймаються дещо інакше. В цьому сенсі

виникає науково-практична потреба звернутися до нового прочитання документів того часу, а також спадку причетних до перемовин особистостей, звернувши, зокрема, увагу на ті моменти, які раніше, з різних причин, залишались поза аналізом, а також у необхідних випадках здійснити переакцентування щодо деяких оцінок, висновків, узагальнень.

Турботу про майбутній мир лідер Української революції, голова Директорії почав виявляти ще під час антигетьманського повстання, в дні, коли П. Скоропадський ще не зрікся влади. Будучи переконаний у перемозі, натхненно займаючись теоретико-політичним обґрунтуванням стратегії відновлюваної УНР, В. Винниченко не обмежувався окресленням заходів лише внутрішньодержавного спрямування. Маючи на увазі й не менш важливий зовнішній чинник, він запропонував запровадження в Україні системи радянської влади. Логіка розрахунків була якщо і небездоганною, то, принаймні, прозорою, прагматичною. Якщо українські маси в своєму переважаючому відношенні ще на початку 1918 р. не палали бажанням прийти на допомогу національній владі, виявили більшу схильність допомагати радянській владі, як і в Росії, значить з такими їхніми позиціями, якщо вони і помилкові, оманливі, слід миритися. Тим більше, що в соціальних прагненнях більшості народу нічого не змінилося. Навпаки, вони стали ще більш наполегливими. Без сумніву, їх мала підтримати більшовицька Росія зі своїм немалим потенціалом. Тому, щоб задовольнити народ, заради якого і було організовано повстання, і не штурхати його у нові військові випробування із загальним прогнозованим негативним фіналом, краще було піти назустріч масовим прагненням й ініціювати владу Рад.

«Підготовляючи повстання, – пригадував В. Винниченко, – ініціатори й організатори його старались передбачити можливий хід і розвиток його не тільки з чисто мілітарного погляду, але й з громадсько-соціального. І не трудно було вгадати, що з успіхом мілітарним буде розгортатися й поширяться рух соціальний і національний. Не важко було тим, хто пережив усі етапи попередньої революції на Україні, передчувати, що широкі народні маси, ввійшовши в рух, ставши його основною силою, будуть знову прагнути як найбільшого й найповнішого свого політичного, національного, а головне, соціального визволення.

Особливо ж, коли взяти на увагу те люте фізичне й соціальне катування, яке вони зазнали від гетьманщини й усіх її паразитарних кляс»[11, с. 443-444].

Ретельно обмірковуючи ситуацію, чутливо реагуючи на масові поривання, прогножуючи напрямки й динаміку їхнього пульсування, голова Директорії зазначає: «Маючи це на увазі, передбачаючи, що цього руху спинити неможливо (та й не маючи до того ніякого бажання), знаючи, що він неминуче захопить наші маси, що він нас зітре, коли ми будемо ставити йому опір; а з другого боку бажаючи не випустити ініціативи й керівництва з національно-

українських рук, щоб тим зберегти національні й державні наші завоювання в цій революції, я ще в Фастові (кінець листопада– початок грудня 1918 р. – В.С.) поставив перед директорією питання про прийняття системи радянської влади на Україні. Цим, розуміється, ми стали би на ґрунт чисто соціалістичної революції. Цим, розуміється, ми одштовхнули б од себе наші помірковані, дрібнобуржуазні національні елементи.

Але за цю соціальну одважність ми придбали б для українського національного відродження таких активних і сильних прихильників, як пролетаріат села й міста. Стаючи на радянську систему влади, ми тим самим позбавляли б руських большевиків виступити проти нас і прагнути до захоплення влади» [11, с. 445].

Однак, цей план був рішуче відхилений чотирма іншими членами Директорії, представниками політичних кіл, що оточували керівництво повстання [11, с. 449]. Тоді В. Винниченко, не відмовляючись від попередніх миролюбних намірів і розрахунків, вдався до «вдосконалення» елементів платформи, що розроблялася. Він запропонував замість Рад робітничих, селянських, солдатських (червоноармійських) депутатів створити в Україні трудові Ради, у виборах, формуванні яких брали б участь всі трудові елементи суспільства, тобто ті, які не вдавалися до експлуатації чужої праці. На основі таких Рад передбачалося вибудувати Республіку Трудового Народу, вінчати владу якої мав би Трудовий Конгресс України. Реалізація такого задуму, крім конструктивного врахування особливостей соціального складу українства, також могла прокладати шлях (поки що, звісно, удаваний, «пунктирний») до замирення з РСФРР. І одні, й інші Ради за своєю природою були не лише не ворожими, а могли стати непоганою основою для зближення моделей державного будівництва і сподівання на заключення союзу проти спільних противників [11, с. 449-450].

Проте, певний час було витрачено на радіотелеграфічну полеміку з наркомом закордонних справ РСФРР Г. Чичеріним, котрий, як тільки міг, відмовлявся визнати, що російські війська знаходяться і ведуть військові дії в межах України. Він намагався довести, що то були винятково українські повстанські сили й невеликі за значенням і чисельністю загони, підпорядковані Тимчасовому робітничо-селянському уряду України, Реввійськраді військ Українського фронту [2, с. 39-49; 12, с. 78-83]. Хоч і не абсолютно, проте – переважно, це тоді усе ж відповідало дійсності. Втім, керівник російського дипломатичного відомства двічі пропонував розпочати мирні переговори з представниками політичного керівництва УСРР і запрошував посланців до Москви [12, с. 79, 81].

4 січня 1919 р Рада народних міністрів УНР санкціонувала вислати до Радянської Росії спеціальну дипломатичну місію, на утримання якої було виділено 120 тис. крб. [13, с. 10]. Однак, консультації з керівництвом провідних українських партій виявилися непростими. Частина функціонерів чи то

сумнівалася у доцільності подібної акції, чи взагалі відмовлялася взяти в ній участь – направити до складу Надзвичайного посольства своїх представників [12, с. 84-87]. О. Реснт і Р. Симоненко знайшли за доцільне пояснити розходження в проводі УНР у фактичному поділі українських політиків на два табори – лівих, які гуртувалися навколо В. Винниченка, і правих, які підтримували С. Петлюру [3, с. 10, 15-16]. Подібне спостереження-висновок, гадається, має сенс і повинно уважно враховуватися у дальшому перебігу непростих подій.

7 січня, після складних персональних перепитій, було призначено керівником надзвичайної дипломатичної місії до Москви С. Мазуренка – одного з активних діячів УСДРП, що належав до лівої фракції партії – «незалежних». Ще 1 січня на спільному засіданні повного складу Директорії і членів уряду голова Ради народних міністрів вніс прийнятну до відома пропозицію про призначення С. Мазуренка товаришем (заступником) міністра закордонних справ УНР [13, с. 33]. Враховувалося, зокрема, і те, що С. Мазуренко в листопаді-грудні 1918 р. вів у Гомелі й Мінську переговори з Д. Мануїльським і Х Раковським щодо налагодження відносин з Радянською Росією. Результати були офіційно схвалені Директорією і було вирішено покласти досягнуті домовленості (з незначними корективами) в основу українських пропозицій щодо дальших дій на даному напрямку. Уже під час перемовин в Москві відповідний акт, підписаний в Мінську, було оголошено на одному з перших засідань [1, с. 33].

С. Мазуренку було виготовлено доволі вагомий документ – «Уповноваження». Урядовий мандат засвідчував: «Правительство Української Народньої Республіки сім уповноважує пана МАЗУРЕНКА Семена Петровича увійти в переговори з Уповноваженими Представниками Правительства Російської Совітської Федеративної Соціалістичної Республіки по всім справам, що торкаються постійних мирних добросусідських зносин між Українською Народньою Республікою та Російською Совітською Федеративною Соціалістичною Республікою, для чого надається пану Мазуренкові право скрізь, де треба буде, виступати від імені правительства Української Народньої Республіки, яко повноправному цього правительства представнику, складати і підписувати прелімінальні умови, які передавати на затвердження свого правительства, робити на словах і на письмі ріжного змісту заяви, пропозиції, приймати участь в ріжних засіданнях і нарадах.

Всьому, що С. Мазуренком зроблено буде в межах цього уповноваження, Правительство Української Народньої Республіки повірить і перечити не буде» [1, с. 28].

11 січня цей документ було офіційно затверджено Директорією і підписано В. Винниченком, С. Петлюрою та П. Чикаленком («за секретаря») [1, с. 28-29].

До складу місії ввійшли також два активних діячі УПСР М. Полоз (Полозов) і Ю. Ярослав.

Однак, до виконання визначених функцій дійшло не відразу. З самого початку намірам В. Винниченка і В. Чеховського намагався перешкодити член Директорії, Головний отаман військ УНР С. Петлюра, уся «воєнна партія»: і отаманів, і цивільних – П. Балбочан, С. Тимошенко, О. Греків, В. Сальський, О. Шаповал, С. Остапенко, Г. Сидоренко, І. Мазепа, О. Назарук та ін. Ведучи боротьбу за владу з прибічниками соціалістичної революції (це дійсно були переважно загони українських повстанців – противників і гетьманату, і Директорії), вони вчинили безпрецедентний тиск на голову Держави, переконуючи його, що шириться нова війна з Москвою. Зазнавши бруталного політико-військового шантажу, прагнучи запобігти ймовірному розколу українського проводу, В. Винниченко, всупереч власній волі і переконанням, змушений був 16 січня 1919 р. офіційно оголосити війну РСФРР. Лише наступного дня до Москви дісталася Надзвичайна дипломатична місія – С. Мазуренко (керівник), М. Полоз, Ю. Ярослав.

Хоча після оголошення війни з українського боку момент було важко оцінити як сприятливий, російська сторона з увагою поставилася до факту прибуття офіційної делегації України, виділила для ведення переговорів доволі серйозну групу політиків – Г. Чичерін (керівник). Л. Карахан (його заступник), Д. Мануїльський. Постійними учасниками засідань були Л. Красін, А. Каменський, В. Менжинський (усі займали високі урядові посади). На засіданнях головували по черзі С. Мазуренко і Д. Мануїльський.

Російський нарком закордонних справ Г. Чичерін видав С. Мазуренкові, як «голові Надзвичайної Дипломатичної місії Української Директорії» посвідчення, якими українським посланцям гарантувався повний дипломатичний імунітет і пільги, передбачені до осіб відповідного рангу [1, с. 29-30].

Щоправда, первісну пропозицію радянської сторони розглядати зустріч як нараду представників керівних політичних партій в урядах двох республік (РКП(б) та УСДРП) було відхилено С. Мазуренком. Він домігся, щоб симетричними повноваженнями, як і з українського боку, був наділений представник комісаріату іноземних справ А. Каменський. Отже, було досягнуто згоди про те, що переговори матимуть урядовий, державний статус [1, с. 31-32].

В основу переговорів місія УНР висунула положення:

- 1) визнання повного нейтралітету суверенної УНР;
- 2) повне невтручання уряду РСФРР у внутрішні справи України;
- 3) точне визначення ставлення Радянської Росії до повстанських військ, які оперують в Україні;
- 4) УНР зобов'язується, що не допустить на своїй території військових частин та перекидання військ, ворожих Радянській Росії, по територіях України [1, с. 33-34].

В оголошених М. Полозом побажаннях на засіданні 19 січня зазначені пункти були дещо конкретизовані та доповнені вимогами:

- уряд РСФРР зобов'язується негайно відкликати з України всі свої війська;
- РНК РСФРР бере на себе роль мирного посередника між урядом УНР та Тимчасовим робітничо-селянським урядом України;
- уряд УНР вживе найрішучіших військових заходів щодо очищення території України від банд Краснова та донських козаків;
- уряд УНР заявляє про намір відразу після припинення Громадянської війни нарівні з іншими соціалістичними партіями легалізувати КП(б)У (згідно умов Брестського миру між РСФРР і Центральними державами, діяльність місцевих більшовиків припинялася. – В.С.), надати їй свободу пропаганди своєї ідеології в рамках парламентської боротьби;
- уряд УНР пропонує уряду РСФРР негайно відновити консульські установи та налагодити товарообмін на умовах, «вироблених мирною конференцією Шелухіна-Раковського» [1, с. 39-40]. Очевидно, під останнім мався на увазі «Договір між Українською Державою та Російською Соціалістичною Федеративною Радянською Республікою» від 12 червня 1918 р. (прелімінарний договір. – В.С.) [14, с. 299-301].

Кваліфіковано побудувавши тактику поведінки на переговорах, Д. Мануїльський та його колеги змогли спочатку вивідати всі можливі компроміси, на які здатна була піти українська сторона. Рішуче, в один голос відхиляючи претензії останньої, зокрема про втручання у внутрішні справи УНР за допомогою червоних військ тощо, вони почали методично, часом гнучко, часом твердо добиватися прийняття своєї платформи.

Можна заключити, що українська місія виявилася недостатньо готовою вести жорстку, предметну полеміку щодо військового втручання у розвиток подій в Україні. Інформуючи членів конференції про становище в УНР, С. Мазуренко спробував привернути увагу до участі «в повстанському русі на Україні регулярних Російських Радянських військ, до складу яких входять винятково майже іноземці – (китайці, мадьяри і латиші), що повели наступ на Україну з Курська, з боку Російської Республіки. В числі керівників цими військами перебувають видні працівники Російської Радянської республіки. Це все дало Директорії підстави передбачати, що повстанський рух на Україні ведеться за безпосередньої участі уряду Російської Радянської республіки» [1, с. 33].

У виступі не було названо жодної конкретної російської частини, факту участі котроїсь із них у реальних операціях, не згадувалося жодного прізвища російських військових. А згадка про те, що російські формації – це «винятково майже іноземці» породжувало лише питання, хто насправді веде боротьбу проти влади Директорії. Тут російським дипломатам було дещо легше «вийти сухими з води».

Червоне командування Російської Федерації, маючи обмаль сил, побоюючись міжнародних ускладнень, справді не поспішало допомагати наростаючому повстанському руху за відновлення влади Рад в Україні. Тому недалеким від істини був Д. Мануїльський, стверджуючи, що «уряд Радянської Росії реально

не підтримує повстанського руху, тим не менше він не скриває своїх симпатій до ідеї цього руху» [1, с. 34]. І справді, симпатії переростуть не лише в допомогу, а й у спільні дії в рамках Воєнно-політичного союзу радянських республік уже на початок літа 1919 р. І жодних сумнівів ні в кого не виникатиме щодо реальної питомої ваги і ролі російського збройного чинника в подальших подіях. Однак, це буде пізніше.

Мав певні підстави й А. Каменський наполягати на тому, що збройні частини з іноземців в Україні не належать до військ Росії, а їхні дії здійснюються не за «розпорядженнями Російського уряду» [1, с. 34]. При цьому він дипломатично промовчав про те, що в Москві вже практично приступили до реалізації плану передислокації в Україну Федерації іноземних комуністичних груп, яка грала ключову роль в озброєнні й боротьбі восьми таких груп. Загальне ж керівництво до створення Комінтерну «за інерцією» продовжував здійснювати Всеросійський ЦВК [15, с. 25-39].

Не менш впевнено і настирно А. Каменський переконував членів дипломатичної місії в тому, що радянські працівники, причетні до боротьби проти Директорії, насправді є українцями. Просто їм свого часу Радянська Росія дала притулок від переслідувань гетьманською владою. Мова, зокрема, про склад командування створеного 4 січня 1919 р. Українського фронту. Командувачем був призначений В. Антонов-Овсієнко, а членами РВР стали Н. Вишневецький, Ю. Коцюбинський, Ю. Щаденко, С. Савицький, А. Бубнов [16]. Прізвища майже всі українські.

Так підводилася аргументація під загальний висновок: Радянська Росія непричетна до подій в Україні й її уряд «не має ні найменшого бажання втручатись у внутрішні справи Української Народної Республіки» [1, с. 34].

Важко сказати, чому українська сторона не стала доводити неабсолютність тверджень російських дипломатів і хоч якоюсь мірою виправдати висунуті перед цим звинувачення. Можливо дався взнаки брак досвіду, можливо не знайшлося обґрунтованих даних, можливо суперечки з якихось причин видавалися безперспективними, можливо верх брало небажання посилювати напругу в стосунках, а, можливо, вважалося за важливіше перевести на рівень документальних домовленостей зобов'язання представників урядових інстанцій Російської Федерації визнати суверенітет УНР і не втручатися в її внутрішні справи. Та, як би там не було, українці швидко відступили, не поверталися більше до порушених питань. Хіба що С. Мазуренко знайшов за потрібне наполягти на потребі «морального впливу з боку уряду Р.Р. на керівників повстанського руху, як членів Російської комуністичної партії, що належать до числа видних працівників Радянської Росії» [1, с. 34].

Так, власне, боротьба за владу в Україні між збройними силами Директорії і прибічниками відновлення влади Рад була витлумачена як внутрішній конфлікт, Громадянська війна в Україні. Про оголошення УНР війни Радянській Росії

навіть не згадувалося. Дипломати РФ пропонували взяти на себе посередницьку місію у стосунках між українськими сторонами, що воювали.

Досягнувши певної ситуативної переваги, перемовники з російського боку зайняли ще твердішу позицію непідтримки курсу УНР на повний нейтралітет, почали здійснювати на українських представників тиск, доводячи, що потрібна не оборонна стратегія проти контрреволюції (П. Краснов, А. Денікін, Антанта), а войовничо-наступальна. 23 січня Д. Мануїльський виклав вимогу негайного створення наступального союзу між УНР та РСФРР «на Краснова, Антанту і Кримську реакцію. Щодо внутрішньої політики, то товариш Мануїльський наполягає, щоб питання про владу в Україні було вирішено Всеукраїнським з'їздом Рад на тих самих виборчих підставах, як і в Радянській Російській республіці. Тільки на цих основах уряд Радянської Росії готовий приступити як посередник у справі примирення сторін, які борються в Україні» [1, с. 42].

Звісно, така лінія викликала опір із боку дипломатів УНР. Заперечуючи під час затяжних дебатів аргументацію російської сторони, С. Мазуренко рішуче вказав представникам РСФРР, «що вони, вимагаючи від уряду УНР оголошення війни Україною Антанті, Дону та Криму, встановлення диктатури пролетаріату, водночас позитивно нічого не пропонують. і не дають УНР, за винятком порад, для отримання яких зовсім не було потреби приїжджати до Москви Дипломатичній Місії» [1, с. 43].

Хоча наведені слова не належать до шедеврів дипломатичного красномовства, українську позицію тут заявлено гранично чітко та безкомпромісно. Просто терміном «поради» було «дипломатично» підмінено уже вжите слово «вимоги». С. Мазуренко заявив про неможливість негайного оголошення війни Дону, Криму й Антанті, вказавши на ті обставини, що УНР фактично перебуває у стані війни з Доном, веде рішучу боротьбу «з контрреволюційними бандами, які просунулись в межі УНР». Що ж до «Красновських та ін. контрреволюційних банд», то український представник вважав потрібним заключення особливого таємного договору між УНР і РСФРР[1, с. 42].

Повернувшись до гострих питань на засіданні 27 січня 1919 р., С. Мазуренко додав до попередньої аргументації наступні міркування: «...Говорити про угоду між нами у питанні про військові дії проти Антанти ще передчасно, тому що вони тепер нам зовсім не загрожують. Ними зайнята лише частина Одеси, і поки що вони сидять спокійно. Звісно, коли ж буде спроба висадити десант, в новому місці, ми оголосимо їй війну. Крім того, нинішня політика Англії повного невтручання в наші справи поставить нас в надзвичайно утруднене становище перед обличчям усього світу, якщо ми оголосимо їй війну. Адже дивним буде виглядати коли Антанта заявляє, що вона не має наміру втручатися в які б то не було наші внутрішні справи, раптом ми оголошуємо їй війну. Звичайно, ця угода має бути таємною, але загалом говорячи, це не таке вже невідкладне

питання. Інша справа Денікін чи Краснов. Це більш близькі вороги, які найближчим часом почнуть діяти. Ось про них нам треба подумати» [1, с. 48].

Російські представники на переговорах не відступали, спільно доводили що десант в Одесі – то загроза і УНР і РСФРР, що Антанта, безсумнівно, на боці Денікіна і Краснова. Робилися посилання й на вороже ставлення уряду Криму до Директорії, Україні. Хоча С. Мазуренко зауважував, що Крим «не входить до складу УНР», московські політики наполягали, що на півострові збирається все «чорне вороння» і він став місцем концентрації усіх контрреволюційних сил [1, с. 37-51]. Тому репрезентанти РСФРР категорично наполягали на «негайному наступальному союзі на Краснова, Антанту й Кримську реакцію»: «ми маємо об'єднатися без будь-яких обмовок», «спільно відбити напад» [1, с. 42, 47, 49].

Не погоджуючись з російськими пропозиціями і їхньою аргументацією, представники України особливо бурхливо відреагували на висловлені положення щодо організації влади в УНР за зразком РСФРР. В протоколі засідання від 23 січня значиться: «У питанні утворення влади на Україні т. Мазуренко заявляє, що спосіб, пропонований т. Мануїльським, він вважає абсолютно неприйнятним через незначну частку класу робітничого пролетаріату на Україні й величезної переваги селянського населення. Він вважає, що форма влади на Україні повинна бути вироблена Трудовим конгресом. Тов. Мазуренко звертає увагу Народи на ту обставину, що на Україні мислима лише диктатура пролетаріату селянського (вочевидь, мова про бідніше селянство. – В.С.), а не пролетаріату робітничого, оскільки Україна є країною переважно сільськогосподарською. Невеликий відсоток робітничого пролетаріату на Україні складається головним чином з елементів прийшлих, а не корінного населення України, через що встановлення диктатури робітничого пролетаріату загрожувало б самогубством незалежній Україні» [1, с. 43]. Незважаючи на певну специфіку використаної термінології, думка українського дипломата була сприйнята партнерами по переговорам і надалі вони не наполягали на попередніх пропозиціях, а примирливо вели мову про те, що «між Радянською республікою і Українською Директорією, як між двома демократичними державами повинен бути тісний братерський союз двох демократій» (тут також не варто загострювати увагу на недосконалість оперування теоретико-політичною термінологією. – В.С.) [1, с. 54]

Причин до занепокоєння додавало й те, що російські представники з кожною новою зустріччю множили інформацію про поразки Директорії та успіхи в Україні радянської влади. Не маючи достовірних відомостей щодо дійсного стану справ, українські представники почали підозрювати, що офіційна Москва свідомо затягує переговори. «Ми сидимо тут уже два тижні і до жодних певних висновків до цього часу не дійшли, – заявив С. Мазуренко на нараді 27 січня. – Нам необхідно встановити контакт взаємної довіри та негайно вирішити найважливіші питання, які не терплять відстрочки. Без цього ми не можемо

продовжити спільної роботи і нашим зволіканням лише посилюємо анархію в Україні» [1, с. 46].

І зовсім уже відкидаючи будь-які дипломатичні канони та умовності, голова Надзвичайної місії УНР висловив упевненість, що продовження переговорів у попередньому руслі безперспективне через очевидну їхню марність. «Ми зі свого боку вносили весь час цілком певні пропозиції, а від Вас я ще жодних пропозицій не чув, – роздратовано говорив він. – Ті самі розмови, які ми вели на попередніх засіданнях, це лише вимагало від нас капітуляції. Давайте раз і назавжди відкинемо дипломатію убік (також не найкраще висловлювання для моменту, місця, змісту події. – *В.С.*), і скажемо один-одному: Чого Ви хочете від нас і на що ми можемо розраховувати від Вас. Адже для того, щоб говорити про ті предмети, про які ми говорили на попередніх засіданнях, нам зовсім не потрібно було їхати сюди. Ми могли всі ці питання вирішити там, на місці з Пятаковим (голова Тимчасового робітничо-селянського уряду України. – *В.С.*) та його друзями» [1, с. 46].

Українці висловили побажання перенести місце переговорів ближче до міждержавного кордону, зокрема до Харкова чи Гомеля [1, с. 46, 48.], щоб полегшити отримання інформації від державних центрів УНР.

Тут, мабуть, доречно висловити міркування щодо причин виникнення дисгармонійної ситуації на переговорах, хоча обидві сторони, здається, прагнули згоди. Принаймні, представники російського уряду Д. Мануїльський, А. Каменський, В. Менжинський, Л. Красін намагалися переконати своїх візаві у тому, що вони не мають причин штучно затягувати процес домовленостей. І їм можна в цьому випадку якщо не значною, то хоча б певною мірою довіряти. Не розкриваючи причин прагнення до порозуміння, вони насправді виходили з того, що, не маючи належних збройних сил, Радянська Росія стояла перед перспективою величезних надскладних випробувань – на допомогу її ворогам приходила наймогутніша на той час мілітарна сила у світі – Антанта. Тому виключити з кільця фронтів, яке все більше стискалося, хоча б одну ланку (Україна потенційно могла нею бути, та й, власне, вже була після 16 січня 1919 р.), а ще більше – схилити до активного нейтралітету, а то й краще – до сприяння – означало отримати чималу і до того ж безкровну, маловитратну перемогу.

На що могли посилатися в публічних переговорах постійно російські дипломати – це на зміну ситуації в Україні. Об'єктивне неухильне падіння авторитету, впливу влади Директорії викликало природне питання – наскільки реальною є ця сила та як далеко слід заходити у розрахунках на взаємодію з нею? Звісно, у створенні протиантантської та протидобровольчої коаліції бачилася геополітична перспектива. Проте свої переваги могла мати і ставка на радянські, більшовицькі сили в Україні, які все більше зміцнювалися, завойовували дедалі сильніші позиції, брали під контроль нові та нові території.

Схоже, що московський центр усе ж дещо вагався, чи ще тільки визначався в тому, який із двох варіантів більш прийнятний, «виграшний». А керівництво КП(б)У, Ради народних комісарів України (так було перейменовано 29 січня 1919 р. Тимчасовий робітничо-селянський уряд України. – В.С.), усвідомлюючи, що контакти з посланцями Директорії для В. Леніна, його однодумців – це не гра, не імітація ділових відносин, з підозрою та ревністю ставилися до самої ідеї, тим більше – факту переговорів. Вони розуміли, що ЦК РКП(б), РНК РСФРР мали свою стратегію, метою та стрижнем якої було збереження, передусім, на власній території влади Рад. І що з цього погляду поведінка лідерів КП(б)У, для яких інтереси українських трудящих були головними, не в усьому співпадала із загальнопартійним, загальнорадянським курсом, «органічно вписувалася в нього», маючи цілком природні регіональні та національні відмінності. Як і в момент створення КП(б)У, організації антигетьманських повстань, створення Тимчасового робітничо-селянського уряду, знову далися взнаки розбіжності між «центром» і «місцями». Більшовицький центр бажав, з одного боку, найбільш рішучої перемоги місцевих комуністичних сил в Україні, а з іншого – остерігався, що їхня боротьба може прискорити конфлікт, відкрите зіткнення зі світовими імперіалістичними силами, передбачити результат якого було дуже непросто. Принаймні – переконливих аргументів на користь досягнення переможного варіанта було небагато [17, с. 212-224].

Можливо тому, не маючи впевненості в будь-якій з альтернатив, російська сторона здійснила спробу залучити до переговорного процесу представників радянського уряду України, зокрема – Г. Пятакова [1, с. 47, 57]. Останній разом із Я. Дробнісом справді прибув наприкінці січня 1919 р. до Москви, проте обидва проігнорували запрошення на нараду, оскільки, за словами Д. Мануїльського, стояли на «непримиренній позиції» [1, с. 58]. Представник уряду РСФРР говорив, що сподівався ще переконати їх змінити думку. «Але якщо вони рішуче відмовляться взяти участь у нашій роботі, – зауважив Д. Мануїльський, – то наша партія наполягатиме на їх відкликанні. Тоді, – продовжив він, – ми викличемо з Харкова Х.Г. Раковського, якого туди послали для посилення прихильників угоди з Директорією» [1, с. 59].

Останнє твердження було найімовірніше «дипломатичним перебільшенням», або «грою». Обставини заміни Г. Пятакова на Х. Раковського на посаді голови радянського уряду України полягали в інших, на момент здійснення згаданої трансформації далеких за сутністю та характером процесів, передусім – небажання правих у КП(б)У на чолі з Ф. Сергеевим (Артемом) коритися «лівим», ніж ті, на які посилався спритний дипломат [17, с. 224-231]. Вочевидь, Д. Мануїльський звів до купи і вдало прикрасив добре відому йому інформацію.

Ще в момент підготовки антигетьманського повстання Х. Раковський і Д. Мануїльський мали зустрічі з В. Винниченком, обіцяли допомогу у виступі проти П. Скоропадського. Можливо уже тоді зародилися певні симпатії між політиками різних таборів. Мабуть, не випадково лідер Української революції

описує відповідний епізод в сюжеті, хронологічно пов'язаному з більш пізніми подіями, наближеними до московських переговорів [11, с. 459-460]. Не зайвим буде згадати, що під час візиту в Радянську Україну влітку-восени 1920 р. саме Х. Раковський і Д. Мануїльський, навряд чи випадково, виявляться головними прихильниками порозуміння з тоді уже політиком-емігрантом, і наполегливіше за інших шукатимуть шляхи його повернення на Батьківщину, залучення до будівництва соціалістичної республіки [18, с. 189-196].

Безперечно, володів Д. Мануїльський і достовірними даними про завершення кризи керівництва радянського уряду в Харкові, про делегування до Москви Г. Пятакова, якому не надавала доброго настрою відставка, що накладалася на категоричну непримиренність з Директорією, проти влади якої він якнайактивніше виступав і вже стільки зробив. Можна припустити, що відрядження до Москви теж було добре продумане Х. Раковським. Він не погодився на прохання одного з ключових лідерів КП(б)У направитись на Катеринославщину, де вирувала боротьба за владу Рад (а Г. Пятаков, як завжди, рвався туди, де відбувалися найголовніші події), підписавши розпорядження про візит до Москви. Не без підстав можна гадати й про те, що поведінка Г. Пятакова в Москві була не лише виявом суб'єктивізму «лівого комуніста», а й по суті, якщо не узгодженою в деталях, однак добре передбачуваною ще в Харкові [17, с. 230-231]. Хіба що можна висловити застереження щодо реального впливу Г. Пятакова на переговорний процес у Москві, його результати. Адже він позбувся посади голови Тимчасового робітничо-селянського уряду ще 16 січня 1919 р., за день до початку здійснення дипломатичної місії.

Не можна знайти в працях, присвячених Х. Раковському, і тих відмінностей у ставленні до Директорії, які приписав йому Д. Мануїльський. Просто Х. Раковський дисципліновано дотримувався обережної лінії «пасивного очікування» ЦК РКП(б) щодо України, солідаризувався з виголошеною на другому з'їзді КП(б)У тезою, згідно з якою шлях до відновлення влади Рад в Україні лежить через Ростов, і саме туди слід направити навіть нечисельні повстанські загони українців, що сформувалися у «нейтральній зоні» [19, с. 43, 117-118, 121, 125-126].

Важливо усвідомлювати, що радянська сторона мала можливості для маневру. Варіюючи пропозиції (непорушними залишалися вимоги запровадження в Україні радянської влади та створення єдиного командування для радянських та уенерівських збройних сил), Д. Мануїльський, В. Менжинський, Л. Красін враховували швидкоплинну кон'юнктуру.

Посланці ж України все більше страждали від практичної ізоляції, в яку потрапили з приїздом до Москви. Їм не вдавалося знестися з Директорією по прямому дроту або радіотелеграфом. Вони не могли повідомити про досягнуті домовленості, отримати інструкції щодо подальших кроків, допустимих компромісів тощо. Не допомогло навіть втручання на високому, наркомівському

рівні. Київ протягом тижнів абсолютно не реагував на жодні звернення [1, с. 51, 52, 56, 59, 66].

В. Винниченко наступним чином передає сутність непередбачуваної колізії: «Але тут дивним способом одразу заглохли, зникли всякі чутки про місію С. Мазуренка, Минає тиждень, два, – ні слова від неї.

Арештували? Розстріляли?

Виявляється (це стало відомо тільки через 6–7 місяців), що й С. Мазуренко, й Н. Комісар Чічерін весь час пробували говорити з Києвом по радіо й через щось Київ не хотів приймати від Москви телеграм. (Радіотелеграф був під військовою владою).

Тоді с. Мазуренко за особливою допомогою російського Уряду посилає в Київ свого кур'єра (його ім'я невідоме. – В.С.) з докладом про успішність переговорів. (Такого ж змісту й радіотелеграми передавались.) Російський уряд дає кур'єрові екстрені потяги, щоб швидше доставити його до України» [11, с. 500]. Він виїхав із Гомеля і досяг Дарниці (лівий берег Дніпра, нині район Києва. – В.С.), зайнятої на той час радянськими військами. Однак переїхати на правий берег Дніпра йому не судилося. Паровоз, у якому посланець намагався дістатися Києва, незважаючи на великий білий прапор парламентаря, посилено – «ураганно» обстрілювався артилерійським вогнем [1, с. 59; 11, с. 500, 694]. Звичайно, і засоби зв'язку і зброя перебували під контролем військових, якими керував С. Петлюра. «Не будучи навіть отаманом, – наголошує голова Директорії, – можна зрозуміти, що окремих паровоз та ще під білим прапором не може загрожувати фронтові й його можна підпустити до себе без усякого ризику й страху за військову справу, – пояснював ситуацію В. Винниченко. – Отже значить, що його не підпускали не через це? А через що?

Це знала тільки отаманська влада» [11, с. 500-501].

Тут В. Винниченко має на увазі режим отаманщини, що практично запанував в УНР з ініціативи й зусиллями С. Петлюри. Він означав підпорядкування військовій владі всіх інших інститутів і функцій держави [20].

Порівнюючи всю історію з домаганнями С. Петлюри про оголошення війни РСФРР, з отаманськими перешкодами у здійсненні дипломатичної місії до Москви, глава Директорії дійшов важливих, проте дуже невтішних висновків. Пригадавши, що офіційне оголошення війни північному сусідові було зроблено 16 січня 1919 р., В. Винниченко продовжує: «А 1 лютого, се-б-то як раз через обіцяних отаманами два тижні, повстанські українські війська, підпоможені регулярними російськими військами, були вже під Києвом. Оголошення війни не підняло духу. Отаманам важно було вибити те оповіщення війни не з військових мотивів, а з політичних. Оповіщаючи війну, вони були більш певні, що до миру не прийде, а, значить, не буде радянської, справді народньої влади, яка не потерпить сваволі й усіх гидот отаманів.

Таким чином ці дві сили, – пятаковщина й отаманщина, – досягли свого: одна потягла Раду Народних Комісарів у руський націоналізм та імперіалізм, а друга

потягла Директорію в контрреволюцію й у жорстокі лапи антантського імперіалізму» [11, с. 501].

Висновок багатоаспектний, досить категоричний, очевидно, не у всіх складових безперечний. Однак у сенсі розуміння сюжету, що розглядається, важко не погодитися з тим, що за відтворених обставин досягти загального оптимального результату в Москві було навряд чи можливо.

Вочевидь, зовсім не зайве взяти до особливої уваги немаловажної обставини, на якій наполягає лідер УНР. Паралельно з переговорами в Москві йшли спорадичні контакти українських посланців – голови Ради міністрів С. Остапенка, міністрів О. Грекова й О. Назарука, лідера УСДРП І. Мазепа, а також високих урядовців і політиків А. Галіпа, С. Бачинського – з представниками військового командування Антанти (Ф. Бертело, д'Ансельм, А. Фрайденберг, Ланжерон) в Одесі й Бірзулі, а також листування між ними. Статус зустрічей, їхній процедурний рівень не піддається строгій дипломатичній кваліфікації, хоча в одному з документів (протокол засідання Директорії під головуванням С. Петлюри, вже при відсутності В. Винниченка, від 11 лютого 1919 р.) мова йде про участь згаданих осіб в «нарадах місій Директорії Української Народної Республіки і командування союзних військ в Одесі і Бірзулі» [13, с. 46]. Втім, деякі історики схильні вважати їх повноцінними переговорами [21, с. 86-97], що насправді не так просто і ясно.

Якщо рівень і повноваження вищих офіцерів інтервентів загалом зрозумілі, то впадає у вічі асиметричність повноважень представників української сторони. З одного боку, вони, начебто, уособлювали державний, урядовий рівень влади. З іншого боку, у розпорядженні дослідників, наявних публікаціях поки що немає матеріалів, які б засвідчували їхні повноваження – скажімо, наявність таких мандатів, як у місії С. Мазуренка. Схоже, що вперше на офіційному рівні питання про направлення (належне документальне оформлення) повноважної дипломатичної місії було поставлено лише на згаданому засіданні Директорії 11 лютого 1919 р. У прийнятій тоді постанові зазначалося: «Для вручення командуванню союзних військ відповідної декларації, а також для детального і остаточного складання, написання і підпису умов взаємної згоди, вирядити в Одесу від[по]ручників Директорії Української Народної Республіки за належними уповноваженнями» [13, с. 46-47]. Зі значною долею вірогідності можна думати, що на подібний крок В. Винниченко згоди б не дав. Більше того, самі учасники зустрічей «заднім числом» натякають, що вони представляли ту частину Директорії, українського проводу, яка йшла за С. Петлюрою. Невідомі й будь які факти про доручення й настанови, які мали б, за логікою, давати в подібних ситуаціях посланцям голова Директорії і прем'єр-міністр УНР. Не знайшов потрібним ретроспективно звернути на цей бік справи і В. Винниченко, хоча доволі значні за обсягом сюжету він присвячує московським переговорам у «Відродженні нації» і «Заповіті борцям за визволення». Можна гадати, що першій за тогочасним статусом особі в державі було просто неприємно

згадувати, як певні надважливі процеси «виривалися» з-під його контролю, і що цинічно, грубо нехтували ним самим, його позицією. Звісно, такі моменти не могли додавати настрою й бажання продовжувати відстоювати свою лінію.

Не менш логічними можуть бути й питання щодо непростого поведінки С. Петлюри. Поставивши підпис під документом, який узаконував уповноваження місії С. Мазуренка до Москви він водночас робив кроки не лише до зриву реалізації її завдань, але й стояв за здійсненням несанкціонованих спроб (за історіографічними свідченнями – був їхнім ініціатором) знайти порозуміння з полярно протилежним, непримиренно ворожим відносно Радянської Росії військовим табором.

Тим часом, виходячи з об'єктивного стану справ, насамперед усвідомлення того, що оволодіння червоними Києвом було справою найближчих днів, С. Мазуренко та М. Полоз 1 лютого 1919 р. запропонували оголосити перемир'я на фронті як передумову продовження переговорів про мир [1, с. 59]. Робота ж над досягненням угоди не припинялася.

На наступному засіданні, 4 лютого, було погоджено текст документа, який телеграмою вирішили відправити в Україну – урядам УНР та Радянської України. Його зміст, очевидно, розроблявся і узгоджувався в робочому порядку (в усякому разі протоколу про засідання 2-3 лютого 1919 р не виявлено) і зводився до такого:

Уряд РСФРР погоджується виступити у ролі посередника між двома урядами, які ведуть боротьбу в Україні, за таких умов:

- Визнання Директорією принципу влади Рад України;
- Визнання нейтралітету України з активним його захистом проти будь-якого іноземного втручання, яке порушує цей нейтралітет;
- Спільна боротьба проти контрреволюції;
- Перемир'я на час мирних переговорів [1, с. 60-61].

Навколо цього документа в історіографії «ламалося немало списів». І мова не лише про оцінку його змісту, доцільність, виправданість, конструктивність положень, на які пристали українські учасники переговорів. Те, що умови були безперечно вигідні російській стороні, сумнівів не викликає. А чи дозволяло б це рухатися до стабілізації ситуації в Україні, забезпечувало збереження УНР? Впевненості в перспективі не було.

Немаловажною причиною сумнівів послужили також сюжети, що відносяться до проблеми, в їх відтворенні через чотири десятиліття В. Винниченком. Колишній голова Директорії у «Заповіті борцям за визволення» стверджував, що «після довгих і гарячих дебатів у Центральному Комітеті й Політбюро РКП Ленінові вдалося перемогти противників миру з Україною і схилити більшість керівних органів компартії прийняти наші умови. Самостійність і незалежність України була офіційно визнана в відповідній резолюції й мирний договір підписано з боку Росії головою советського уряду В. Леніним та Наркомом

закордонних справ Чичеріним, а з боку Української Держави – головою української делегації – Семеном Мазуренком» [11, с. 693-694].

Можливо, з роками В. Винниченко просто призабув деталі та прифантазував деякі моменти, які видаються неправдоподібними. Наведену вище прелімінарну домовленість, яку телеграфно було відправлено в Україну, він видає за підписаний договір. І хоча В. Винниченко переконує, що у 1920 р. під час звіту йому в Москві С. Мазуренко доповідав «про підписаний договір» [11, с. 694-695], що цей факт офіційно підтверджували і Г. Чичерін та члени Політбюро [11, с. 694-695], тексту договору (будь-якого його варіанту, крім вищенаведеного тексту телеграми), дотепер ніхто не бачив. Це тим більше дивно, що В. Винниченко стверджує, нібито документ підписали В. Ленін, Г. Чичерін і С. Мазуренко.

Цілеспрямовані зусилля автора даного матеріалу свого часу (кінець 80-х – початок 90-х рр.) знайти сліди названого договору у московських архівах успіху не принесли. Не виявлено його і в українських документальних сховищах. Не наводять бодай якихось даних про нього й інші учасники тогочасних подій, пізніші історики.

У біохроніці В. Леніна відповідного факту також не зафіксовано. Та й навряд чи він взагалі міг мати місце. Хоча в революційний час не завжди і не цілком дотримувалися правових, дипломатичних канонів, видається дуже мало ймовірним, щоб радянська сторона пішла на таку вражаючу «протокольну» асиметрію: погодитись поставити під надважливим державним документом підписи глави уряду держави та глави надзвичайної (тимчасової) місії, просто не наділеного відповідними повноваженнями. Останнє підтверджується як документом, виданим С. Мазуренкові, так і його неодноразовими посиланнями на те, що він не має можливості продовжувати переговори, не знаючи, що йому за конкретних обставин може дозволити офіційний Київ. Зокрема, погоджуючись на відправку в Україну телеграми з досягнутими умовами, С. Мазуренко попросив В. Менжинського «передати офіційну заяву Російському Радянському Уряду про те, що він, Мазуренко, не має повноважень Директорії вести переговори з урядом Раковського-Пятакова і що після падіння Києва він, Мазуренко, складає з себе відповідальність за можливість виконання вищевказаного повноваження. Т. Мазуренко заявляє, що Місія УНР просить призупинити подальші переговори аж до отримання директив від свого Уряду» [1, с. 61].

Що ж до В. Леніна, то не лише невідомо про його пряму причетність до переговорів, підготовку підсумкового документа, а й до боротьби, яка начебто мала місце в Політбюро ЦК РКП(б) щодо українських проблем. Знов-таки відомо лише про те, що лідери КП(б)У та радянського уряду України виявляли певну незгоду з лінією поведінки офіційної Москви, допускали навіть часом непослух, який детермінувався логікою розвитку подій в Україні. Тож і тут В. Винниченко, очевидно, дещо зміщував акценти.

Не все точно і з передачею того, як і чому договір не потрапив до Директорії. За версією В. Винниченка, С. Мазуренко передав текст документа телеграфом до Києва і «попрохав ратифікації Директорією цього великого акту. Його повідомлення прийняв С. Петлюра, який завідував військовим телеграфом, але Директорії про це не повідомив і ратифікації договору, розуміється, не сталося. С. Мазуренко кілька разів домагався відповіді, але не міг дістати її Він хотів вернуться на Україну, щоб особисто привести укладений договір, але з наказу Головного Отамана С. Петлюри його на кордоні не було пущено в Україну. І, таким чином, цей величезної ваги акт для нашої державності було сховано від українства і вся дальша боротьба за неї пішла таким нещасливим для нас напрямом. Москва, не діждавшись ратифікації мирного пакту, зважаючи мовчання Директорії за небажання миру, відновила воєнні дії, зайняла Київ, натиснула на розбиту українську армію і витіснила її за межі України до Польщі» [11, с. 694].

До того ж колишній глава Директорії додає, що він дізнався пізніше, чому залишений петлюрівськими військами Київ «понад тиждень» не займався червоними, що це було зроблено за наказом Москви «не порушувати перемир'я, ждати кінця мирних переговорів» [11, с. 694-695].

Знову багато моментів не відповідають дійсності (особиста подорож С. Мазуренка до Києва, хоча він не відлучався з Москви), або не можуть бути підтвержені (вчинки С. Петлюри, накази Москви). Є й хронологічні розбіжності: готова угода не могла ні передаватися телеграмою для ратифікації до Києва, ні бути відправленою з посланцем, оскільки її фізично просто не існувало до 4 лютого 1919 р.

Немає жодних прямих відомостей про дотичність до згаданих деталей розвитку тогочасних подій С. Петлюри, хоча на основі доволі поширених тоді усних інформацій його, вочевидь, не зовсім безпідставно, підозрюють в протидії мирним зусиллям на радянській (московській) траєкторії й інші історики. Дозволяє подібним чином думати і комплекс аргументів, заснованих на конкретних і загальних діях політичного і державного діяча. Сам Головний отаман жодного разу щодо цього не обмовився. Втім, це стосується і добре всім відомих «альтернативних» переговорів з командуванням антантського експедиційного корпусу, які таємно, «за спиною» В. Винниченка паралельно велись за ініціативою С. Петлюри в Одесі і Бірзулі [12, с. 103-112; 22, с. 252-253, 281-291].

Не хочеться вважати В. Винниченка політично наївною особистістю, або ж висувати обвинувачення у свідомій, прагматичній фальсифікації подій, проте деякі його твердження зрозуміти, пояснити непросто. Так, скажімо, він продовжував рішуче наполягати на тому, що підписаний між посланцем УНР та керівництвом РСФРР у лютому 1919 р. договір, стрижнем якого було визнання незалежності України, не просто існував, а й оцінювався В. Леніним його прихильниками влітку 1920 р., як реально чинний документ. А потім і його,

В. Винниченка, візит, переговори з партійно-радянським керівництвом Росії у 1920 р. нібито були прямим результатом визнання ЦК РКП(б), РНК РСФРР договору з Директорією (це тоді, коли практично на всій території України була Радянська влада).

Власну ж незговірливість, або принциповість, прагнення отримати реальні важелі для українізації республіки В. Винниченка розцінював як привід, яким скористалися Л. Троцький, його прихильники, здобувши перемогу над поміркованою щодо України позицією В. Леніна, дезавуювавши досягнуті в лютому 1919 р. українсько-російські домовленості [11, с. 695-696, 707-709]. Залишається сподіватися, що невідкриті поки що документи (можливо, вони існують) дозволять з більшою впевненістю судити про важливі сюжети з праць В. Винниченка.

Проте варто повернутися до подій, пов'язаних із діяльністю місії С. Мазуренка, та звернути увагу на такі моменти.

На згаданому засіданні перемовників 4 лютого 1919 р. В. Менжинський від імені російської делегації заявив про згоду перенести подальшу роботу до Харкова та пообіцяв негайно довести зміст домовленостей «до відома Директорії та уряду Раковського-Пятакова» [1, с. 61].

Невідомо, чи дійшов документ у московському варіанті до Вінниці, а якщо й дійшов, то чи потрапив до рук голови Директорії. Достеменно відомо, що із змістом угоди, доповненої харківським РНК та підписаною Х. Раковським, зміг першим ознайомитися член Директорії Ф. Швець 10 лютого 1919 р. [12, с. 99]

У переданому з Харкова документі відразу повідомлялося про домовленість з Директорією на посередництво РНК РСФРР на досягнутих у Москві підставах: «Українське Робітничо-Селянське Правительство прийняло братське посередництво Російського Советського Правительства щодо порозуміння з Директорією (про це офіційно було повідомлено наркомат закордонних справ РСФРР [1, с. 67]) при умові признання таких принципів:

- 1) Директорія визнає советську владу в Україні;
- 2) суворя нейтральність України з активною обороною проти військ Антанти, Денікіна, Краснова і Поляків;
- 3) спільна боротьба проти контрреволюції.

Ця підстава була прийнята Вашою надзвичайною місією під проводом т. Мазуренка і її Російське Советське Правительство передало шляхом радіо, як нам, так і Директорії. Ми вже заявили згоду на прийняття цієї платформи, а також на перенесення переговорів до Харкова з проханням передати Вашій надзвичайній місії в Москві, що вона на території Української Советської Республіки користуватиметься всіма гарантіями дипломатичної незайманості та можливістю підтримувати зв'язок із Директорією» [2, с. 51].

Далі в документі містилася оцінка тих процесів, останніх подій, які, з погляду радянського уряду України, мали бути враховані при підході до надісланої угоди: «Здобуття Києва українськими регулярними советськими військами,

перехід на бік советської влади відділів (отамана) Григорієва і інших військових республіканських сил, загальне повстання по всій ще не визволеній Україні під гаслом советської влади, очевидно, доводять, що робітники і селяни України рішуче стоять на боці советської влади. Ми переконані, що перед цим переконливим фактом Ви будете уважати дальший пролив крові безцільним і безкорисним. Подальший спротив наших [має бути: Ваших. – В.С.] військ тільки затягає громадянську війну та улегшує завдання імперіалістів, які захопили частину української території не тільки на побережжі Чорного моря, але і в Бесарабії та на Буковині, збільшуючи економічну руїну, розвалюючи транспорт і затримуючи справу відновлення економічних сил соціалістичного будівництва в Україні» [2, с. 51-52].

Закінчувалась телеграма пропозиціями-запевненнями, які виходили безпосередньо від РНК України: «Тому ми пропонуємо з нашого боку продовжувати переговори, розпочаті в Москві, тепер у Харкові на підставі визнання советської влади, конкретна організація якої має бути завданням Третього Українського З'їзду Советів. З нашого боку потверджуємо гарантію повної незайманості Вашої делегації, якщо Директорія признає Тимчасове Робітничо-Селянське Правительство в Україні; одночасно зобов'язуємося забезпечити повну особисту безпеку членів Уряду Директорії, а також вільну діяльність партій, що входять до нього. Предсідник Тимчасового Робітничо-Селянського Правительства України, комісар для зовнішніх справ Раковський» [2, с. 52].

Ознайомлений із посланням Х. Раковського В. Винниченко, який уже залишав на вимогу представників Антанти свою посаду в Директорії (щоправда, офіційно – тимчасово, до наступної сесії Трудового конгресу України [11, с. 700]), відреагував дуже бурхливо. Особливо його обурили слова голови РНК про гарантії, які будуть надані членам уряду УНР на власній, українській землі. Можливо, через емоції, котрі переповнювали В. Винниченка, який насправді потрапив у відчайдушну ситуацію, він і не помітив, що, крім положень, які приписали в Харкові, в основі все ж таки був той документ, на який місія С. Мазуренка погодилася в Москві [18, с. 120-125].

Якщо телеграму Х. Раковського з гнівом відкинув В. Винниченко, то, звичайно, ще більш неприйнятною вона виявилася для С. Петлюри, його прихильників-отаманів, які від самого початку були проти будь-яких контактів та домовленостей із Москвою [22, с. 277-281].

Посольство С. Мазуренка залишалося ще деякий час у столиці РРФСР (телеграма про його відкликання 5 лютого 1919 р. була одразу дезавуєвана [1, с. 62-63]). Керівник надзвичайного посольства, можливо, не знаючи про реакцію з Вінниці, 19 лютого 1919 р. повідомляв Директорії про від'їзд в Україну посланців РНК РСФРР В. Менжинського та Бельгова, а також секретаря місії Ю. Ярослава для звіту про перебіг переговорів [1, с. 64-65]. При цьому С. Мазуренко знайшов потрібним наголосити: «Місія, підтверджуючи

надзвичайно сприятливу ситуацію для здійснення влади Українських робітничо-селянських рад, настійно радить прийняти посередництво Ради Народних Комісарів» [1, с. 65].

23 лютого голова Надзвичайної місії до РСФРР направив міністру закордонних справ УНР звіт про свою роботу, лейтмотив якого полягав у необхідності продовження мирних зусиль: «Українська Дипломатична Місія в Москві має честь повідомити Вам, що сучасний мент Місія признає найкращим для переговорів з Російсько-Харківським урядом про ліквідацію громадянської боротьби в Україні.

За останні часи Російський Совнарком приймає всі заходи, щоб установити мир со всіма Державами, включно із Україною. Небезпека внутрішніх справ: голод, хворості, безнадійне становище торгу і промисловості, а також і транспорту примушує Совнарком ітти на всілякі заходи з Державами, Щоб тільки захистити завоювання революції від реакції правих сил. Цей погляд суспільної боротьби проти правих сил реакції тепер об'єднує тут всі соціалістичні партії, котрі закликають до згоди і Директорію, як владу на Україні дійсно соціалістичну і демократичну. Всі щиро бажають, щоб наш уряд знов не припустився помилок і не накликав на себе, а також і на всю останню Росію великого лиха закликом чужоземних сил на Україну» [1, с. 68].

Серед інших аргументів С. Мазуренко виділив прибуття до Москви представників II Інтернаціоналу («бернської соціалістичної конференції») та заплановану на Принцевих островах міжнародну конференцію за участю всіх сил, що воювали на теренах колишньої Російської імперії. Раднарком РСФРР був дуже зацікавлений у тому, щоб не лише демонструвати свою миролюбність, а й доводити її світовому загалу реальними справами. Тому, на думку С. Мазуренка, – «за нашу Місію від незалежної України вони зараз ухватились обома руками, щоби показати Європі, що більшовики не вороги дійсної демократії і не насилують самовизначення націй.

Народний Комісар Чичерін дуже захвилювався, як почув, що Місія хоче од'їздити до Гомеля, щоб там чекать директив від свого уряду. Він упросив Місію не покидать Москви, а навпаки: знову прохати Директорію почати мирові переговори, щоб найскоріше ліквідувать війну на Україні. За згодою з Наркомом Чичеріним Місія і послала Вам свої послідні радіо від 19 та 20 лютого.

З свого боку зараз Місія одноголосно признала, що престиж незалежної Української Народної Республіки власне диктує, щоб ні в якому разі зв'язки з Совітською Росією не поривать. Місія своїм перебуванням тут скаже делегатам Європи, що Україна є дійсно суверенна демократична і соціалістична республіка. Місія прохає уряд і Директорію вірити, що вона приложить всі свої сили, щоб найліпше користувати міжнародну ситуацію і захистити права вільної незалежної України» [1, с. 69].

Відповіді на свої послання С. Мазуренко не отримав. Водночас надійшли розпорядження Директорії про призначення С. Мазуренка керівником

дипломатичної місії у Скандинавії. У місію було включено і Ю. Ярослава [1, с. 69-70]. Всім її учасникам російська сторона забезпечила повне сприяння виконанню доручення уряду УНР [1, с. 71-78].

Так, доклавши чимало зусиль для вирішення надскладної проблеми, посланці України змушені були примиритися з тим, що це, зрештою, виявилось нікому не потрібним. Вже за кілька місяців С. Мазуренко у листі до міністра закордонних справ УНР лапідарно передав усю історію здійснення місії до Москви. Через дипломатично-стриманий, по суті, бюрократично-чиновницький тон проглядається почуття жалю за втрачені можливості, нереалізовану альтернативу, які могли б серйозно вплинути на долю України, надати її народу зовсім іншого вектору розвитку. С. Мазуренко констатував: «Російська Совітська влада, як відомо, є влада партії комуністів, котра цілком проваде диктатуру пролетаріата. Лідер партії і Голова совітського Уряду – Володимир Ульянов-Ленін добре розуміє, що диктатурою одного лише Російського пролетаріату не збудуєш комуністичну Державу. Він шукає союзників як у себе, наприклад серед селянства, так і за кордоном. Але до цієї «соглашательської» політики Леніна вороже відносяться інші конкуренти за лідерство в партії. Троцький і Сталін в Росії. Пятаков і Бубнов в Україні не раз провалювали на колегіальних зборах комуністів всі більш-менш помірковані пропозиції головного лідера. Що торкається до відносин інших комуністичних лідерів до України і до Директорії, то «соглашательська» політика Леніна знайти порозуміння і згоду з Директорією, спочатку мала між ними успіх. В січні цього року для переговорів з Надзвичайною Місією від Директорії Леніним і Чичеріним була призначена Комісія із комуністів, виключно прихильних до згоди з Директорією: Менжинський, Каменський, Карахан, Бельгов і найбільш прихильний до нас і впливовий комуніст Красін на чолі з головою Комісії Д.З. Мануїльським. Праця нашої Місії з цією колегією уже через півтора тижня дала головні порозуміння в загальних рисах згоди, але на жаль всі заходи Місії повідомить по радіо Директорію про нашу угоду не мали успіху. Ні радіо Місії наприкінці січня Директорією в Києві не приймались, ні потяг з дипломатичним кур'єром Місії не був пропущений нашим військом біля Дарниці. Тільки радіо Чичеріна уже в початку лютого дійшло до Директорії в Вінницю і я одержав наказ зоставатися при Совітському Уряді. Через місяць новим радіо Директорія дала мені наказ покинути Росію та переїхати до складу нашої Місії у Скандинавії» [1, с. 79].

У наведеному уривку з листа привертає увагу характеристика особистісних позицій керівництва Радянської Росії. Здається, С. Мазуренко зробив це не випадково. Він «підказував»: за бажання можна було скористатися індивідуальними орієнтаціями, поглядами провідних політиків і дипломатів РСФРР на благо України...

Висновки й прикінцеві міркування. На основі вищевикладеного, враховуючи, звісно й негативний фінал відтвореного досвіду досягнення бажаного результату, як видається, можна дійти деяких важливих, певною мірою і актуальних для сьогодення висновків (звісно, уникаючи суб'єктивних, ангажованих підходів, мова усе ж може йти про оцінки, узагальнення, міркування, так би мовити, з українського боку).

На початок 1919 р. ситуація у відносинах між Українською Народною Республікою і Російською Соціалістичною Федеративною Радянською Республікою під тиском переважно несприятливих зовнішніх чинників склалася таким чином, що об'єктивно обидві сторони були зацікавлені в пошуку встановлення мирних варіантів співіснування.

У відповідь на запрошення дипломатичних служб РСФРР провід УНР знайшов за доцільне направити до Москви Надзвичайне посольство на чолі з авторитетним громадським діячем, одним із лідерів Української соціал-демократичної робітничої партії С. Мазуренком. Головна мета – налагодити мирні стосунки.

Поставившись до справи з усією серйозністю, дипломати, інші високі функціонери Радянської Росії прагнули якомога більшого ефекту, постарались повною мірою скористатись зі скрутного становища Директорії, з очевидної тенденції неухильного послаблення її влади, стрімкої втрати контролю над українськими територіями, де відновлювалися радянські порядки.

Незважаючи на несприятливі обставини, посланці УНР твердо стояли на своєму, не відступили від визначених у Києві висхідних позицій, в порівняно нетривалий строк усе ж спромоглися досягти певного прогресу у відстоюванні національно-державних інтересів, виробленні взаємоприйнятної платформи.

Переведення в суспільну практику досягнутих домовленостей серед іншого було зірвано відсутністю єдності в політичному проводі УНР, акціями прихильників табору, який володів реальною військовою силою і спрямував її на зрив мирної угоди з РСФРР.

Вважаючи, що все залежить від офіційної Москви, керівництво Директорії дистанціювалося від можливостей пошуку компромісів з Комуністичною партією (більшовиків) України, іншими внутрішніми «лівими» силами, які скеровували процес відновлення в регіоні влади Рад.

У підсумку загалом можливий шанс для взаєморозуміння було безповоротно втрачено.

Проводячи історичні паралелі й віднаходячи в дипломатичних подіях 1919 р. і 2022-23 рр. як ознаки подібності, так і відмінності, серед повчальних уроків більш як 100-річної давнини можна звернути увагу хоча б на такі моменти:

- Для досягнення мети слід чітко уявляти наявні й перспективні (з тенденціями можливих динамічних змін) потенції державних суб'єктів –

перемовників, реалістично прораховувати можливі метаморфози міжнародного життя.

- Принципово важливо мати жорстко узгоджену, єдину й непохитну позицію, науково-теоретичні орієнтації всього національного політикуму щодо цілеспрямованої діяльності на «міжнародному фронті», в дипломатичній діяльності.

- Необхідною умовою вибору вектору поведінки в міждержавних відносинах має бути практично абсолютна впевненість політичного керівництва в підтримці суспільством, його більшістю обраного і здійснюваного курсу.

- Враховуючи наявність множинності альтернатив, важливо дуже уважно, прискіпливо прораховувати всі можливі наслідки вибору перспективних варіантів домовленостей, за будь-яких обставин прагнути максимальних гарантій забезпечення національно-державного інтересу.

- Під час переговорів, допускаючи певний ступінь творчого, імпровізаційного чинника, необхідно твердо, послідовно дотримуватися виробленої на найвищому державному рівні висхідної платформи, головних принципів, детермінованих досягненням мети. Водночас, особливо в умовах воєнних дій, що продовжуються, слід максимально оперативно використовувати на власну користь всі зміни на фронті.

- Пам'ятаючи, що не кожне прагнення досягнення миру, не кожні ініціатива, акція, місія обов'язково може закінчитися результативно (багато що залежить від обох сторін), не слід відмовлятися від будь-яких більш-менш реальних переговорних перспектив. Адже домовленості, які досягаються на мирному шляху, можуть принести збереження безцінних життів громадян, забезпечити прогресивний поступ суспільства. Дипломатичні здобутки також будуть істотними кроками до перемоги.

Список використаних джерел та літератури

1. Симоненко Р.Г., Реєнт О.П. Українсько-російські переговори в Москві (січень-лютий 1919 р.). Документи. К.: Інститут історії України НАН України, 1996. 85 с.
2. Стахів М. Україна проти большевиків. Нариси з історії агресії СРСР. Кн 2. Тернопіль: Ред.-вид. від. Упр. по пресі, 1993. 248 с.
3. Симоненко Р.Г., Реєнт О.П. Вступ. *Українсько-російські переговори в Москві (січень-лютий 1919 р.). Документи*. К.: Інститут історії України НАН України, 1996. С. 3-28.
4. Матвієнко В.М. Зовнішня політика Директорії у боротьбі за незалежність УНР. *Україна в Європі: контекст міжнародних відносин*. К.: Фенікс, 2011. С. 266-279.
5. Головченко В., Матвієнко В., Солдатенко В. Відновлення УНР і РСФРР: крах ілюзій. *Дипломатична історія України (XIX – перша чверть XX століття)*. К.: ВПЦ Київський університет. 2011. С. 330-357.
6. Солдатенко В.Ф. Надзвичайна дипломатична місія до Москви 1919 р. *Збірник наукових праць Науково-дослідного Інституту українознавства МОН України*. Т. XVI. К.: 2007. С. 450-472.
7. Солдатенко В.Ф. Спроба досягнення порозуміння між УНР і РСФРР (кінець 1918 – початок 1919 р.). *Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2009. Вип. 23. С. 14-35.

8. Солдатенко В.Ф. Надзвичайна дипломатична місія до Москви 1919 р. (українською і англійською мовами). *Україна дипломатична. Науковий щорічник*. К.: «Планета», 2009. Вип. 10. С. 275-305.
9. Солдатенко В.Ф. Упущенный шанс достижения мирного соглашения между УНР и РСФРР в начале 1919 г. *Российская история*. 2010. № 6. С. 137-155.
10. Солдатенко В.Ф. Антагонізм орієнтацій. *Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки*. В 4-х т. Т. III. Рік 1919. К.: Світогляд. 2010. С. 72-125.
11. Винниченко В. Відродження нації. Заповіт борцям за визволення. К.:КНИГА РОДУ. 2008. 800 с.
12. Солдатенко В.Ф. Україна в революційну добу: Історичні есе-хроніки. Т. III. Рік 1919. К.: Світогляд, 2010. 453 с.
13. Директорія, Рада Народних Міністрів Української Народної Республіки. Листопад 1918 – листопад 1920 рр. Док. і матеріали . У двох томах, 3-х частинах. Т. 1. К.: Видавництво імені Олени Теліги, 2006. 688 с.
14. Мирні переговори між Українською Державою та РСФРР 1918 р. Протоколи і стенограми пленарних засідань. Збірник документів і матеріалів. Київ – Нью-Йорк – Філадельфія. Видавництво М.П. Коць, 1999. 370 с.
15. Мельниченко В.Ю. Діяльність іноземних комуністичних груп на Україні. 1918-1920. К.: Політвидав України, 1977. 239 с.
16. Український фронт. *Великий Жовтень і громадянська війна на Україні*. Енциклопедичний довідник. Головна редакція УРЕ. 1987. С. 566.
17. Солдатенко В.Ф. Георгій Пятаков: миттєвості неспокоїної долі. К.: Світогляд, 2004. 331 с.
18. Солдатенко В.Ф. Три Голгофи: політична доля Володимира Винниченка. К.: Світогляд, 2005. 350 с.
19. Второй съезд Коммунистической партии (большевиков) Украины, 17-22 октября 1918 г.: Протоколы. К.: Издательство «Украина», 1991. 241 с.
20. Солдатенко В.Ф. Режим отаманщини в УНР 1919 р.: витоки, сутність, наслідки. *Гілея. Науковий вісник. Збірник наукових праць*. 2016. Вип. 113 (10). С. 46-60.
21. Попенко Я. Переговори між УНР та французьким військовим командуванням в Одесі у листопаді 1918-березні 1919 р. *Історичний журнал*. 2008. № 3. С. 86-97.
22. Солдатенко В.Ф. Винниченко і Петлюра: політичні портрети революційної доби. К.: Світогляд, 2007. 621 с.

References

1. Symonenko, R.H., Reyent, O.P. (1996). *Ukrayins'ko-rosiys'ki perehovory v Moskvi (sichen'-lyuty 1919 r.)*. Dokumenty. Kyiv: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny. [In Ukrainian].
2. Stakhiv, M. (1993). *Ukrayina proty bol'shevykiv. Narysy z istoriyi ahresiyi Sovyet-s'koyi Rosiyi*. Kn 2. Ternopil': Red.-vyd. vid. Upr. po presi. [In Ukrainian].
3. Symonenko, R.H., Reyent, O.P. (1996). Vstup. *Ukrayins'ko-rosiys'ki perehovory v Moskvi (sichen'-lyuty 1919 r.)*. Dokumenty. K.: Instytut istoriyi Ukrayiny NAN Ukrayiny, pp. 3-28. [In Ukrainian].
4. Matviyenko, V.M. (2011). Zovnishnya polityka Dyrektoriyi u borot'bi za nezalezhnist' UNR. *Ukrayina v Yevropi: kontekst mizhnarodnykh vidnosyn*. Kyiv: Feniks, pp. 266-279. [In Ukrainian].
5. Holovchenko, V., Matviyenko, V., Soldatenko, V. (2011). Vidnovlennya UNR i RSFRR: krakh ilyuziy. *Dyplomatychna istoriya Ukrayiny (XIX – persha chvert' XX stolittya)*. Kyiv: VPTS Kyuyiv's'kyu universytet, pp. 330-357. [In Ukrainian].
6. Soldatenko, V.F. (2007). Nadzvychnaya dyplomatychna misiya do Moskvyy 1919 r. *Zbirnyk naukovykh prats' Naukovo-doslidnoho Instytutu ukrayinoznavstva MON Ukrayiny*. T. XVI. Kyiv, pp. 450-472. [In Ukrainian].

7. Soldatenko, V.F. (2009). Sproba dosyahnennya porozuminnyya mizh UNR i RSFRR (kinets' 1918 – pochatok 1919 r.). *Hileya. Naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats'*, 23, pp. 14-35. [In Ukrainian].
8. Soldatenko, V.F. (2009). Nadzvychayna dyplomatychna misiya do Moskvy 1919 r. (ukrayins'koyu i anhliys'koyu movamy). *Ukrayina dyplomatychna. Naukovyy shchorichnyk*. Kyiv: "Planeta", Vyp. 10, pp. 275-305. [In Ukrainian].
9. Soldatenko, V.F. (2010). Upushchenny shans dostizheniya mirnogo soglasheniya mezhdru UNR i RSFRR v nachale 1919 g. *Rossiyskaya istoriya*, 6, pp. 137-155. [In Russian].
10. Soldatenko, V.F. (2010). Antahonizm oriyentatsiy. *Ukrayina v revolyutsiyu dobu: Istorychni ese-khroniky*. V 4-kh t. T. III. Rik 1919. Kyiv: Svitohlyad, pp. 72-125. [In Ukrainian].
11. Vynnychenko, V. (2008). *Vidrodzhennya natsiyi. Zapovit bortsyam za vyzvolennya*. Kyiv: KNYHA RODU. [In Ukrainian].
12. Soldatenko, V.F. (2010). *Ukrayina v revolyutsiyu dobu: Istorychni ese-khroniky*. T. III. Rik 1919. Kyiv: Svitohlyad. [In Ukrainian].
13. (2006). *Dyrektoriya, Rada Narodnykh Ministriv Ukrayins'koyi Narodnoyi Respubliki. Lystopad 1918 – lystopad 1920 rr. Dok. i materialy*. U dvokh tomakh, 3-kh chastynakh. T. 1. Kyiv: Vydavnytstvo imeni Oleny Telihy. [In Ukrainian].
14. (1999). *Myrni perehovory mizh Ukrayins'koyu Derzhavoyu ta RSFRR 1918 r. Protokoly i stenohramy plenarnykh zasidan'*. Zbirnyk dokumentiv i materialiv. Kyiv – N'yu-York – Filadel'fiya. Vydavnytstvo M.P. Kots'. [In Ukrainian].
15. Mel'nychenko, V.YU. (1977). Diyal'nist' inozemnykh komunistychnykh hrup na Ukrayini. 1918-1920. Kyiv: Polityvdav Ukrayiny. [In Ukrainian].
16. (1987). Ukrayins'kyy front. *Velykyy Zhovten' i hromadyans'ka viyna na Ukrayini*. Entsyklopedychnyy dovidnyk. Holovna redaktsiya URE, pp. 566. [In Ukrainian].
17. Soldatenko, V.F. (2004). *Heorhiy Pyatakov: myttyevosti nespokiyanoi doli*. Kyiv: Svitohlyad. [In Ukrainian].
18. Soldatenko, V.F. (2005). *Try Holhofy: politychna dolya Volodymyra Vynnychenka*. Kyiv: Svitohlyad. [In Ukrainian].
19. (1991). *Vtoroy s"yezd Kommunisticheskoy partii (bol'shevikov) Ukrainy, 17-22 oktyabrya 1918 g.: Protokoly*. Kiev: Izdatel'stvo "Ukraina". [In Russian].
20. Soldatenko, V.F. (2016). Rezhym otamanshchyny v UNR 1919 r.: vytoky, sutnist', naslidky. *Hileya. Naukovyy visnyk. Zbirnyk naukovykh prats'*, 113 (10), pp. 46-60. [In Ukrainian].
21. Popenko, YA. (2008). Perehovory mizh UNR ta frantsuz'kym viys'kovym komanduvannym v Odesi u lystopadi 1918 berezni 1919 r. *Istorychnyy zhurnal*, 3, pp. 86-97. [In Ukrainian].
22. Soldatenko, V.F. (2007). *Vynnychenko i Petyura: politychni portrety revolyutsiyanoi doby*. Kyiv: Svitohlyad. [In Ukrainian].

Soldatenko V. Page of the Historical Experience of Peace Negotiations during the War: the Diplomatic Mission of the Ukrainian People's Republic to Moscow in early 1919.

The article aims to draw attention to one of the little-researched pages of the domestic diplomatic experience – the attempts of the Ukrainian People's Republic to achieve peace in relations with the Russian Socialist Federal Soviet Republic, to extinguish the flames of the Civil War at the beginning of 1919. It must be stated that in the existing historiography, for various reasons, the history of the special diplomatic mission of the Ukrainian People's Republic to Moscow in January-February 1919 was not analyzed sufficiently objectively and comprehensively, although the actual material provides quite significant opportunities for concrete conclusions regarding the possibilities of using the lessons of past practice for successful implementation of the tasks of the current extremely responsible stage of historical progress. The problem seems significant because it inevitably gives rise to hypothetical parallels between today and the events of more than a century ago.

Keywords: *Diplomatic mission, negotiations, sovereignty, neutrality, Civil war, rebellion, intervention, offensive and defensive alliance.*